

บทที่ ๔ การแสดงความคิดเห็น อย่างมีเหตุผลและน่าเชื่อถือ

บทที่ ๔

การแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลและน่าเชื่อถือ

รองศาสตราจารย์โชษิตา มณีใส

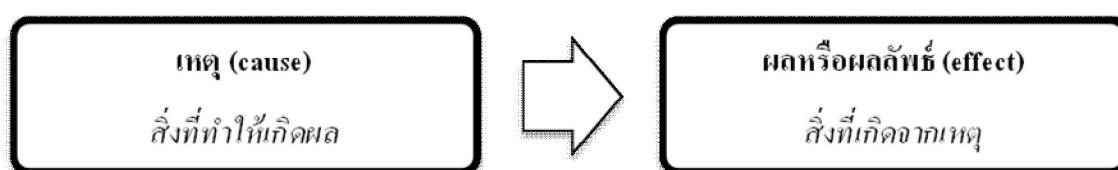
อาจารย์นิติพงศ์ พิเชฐพันธุ์

ความนำ

หากบางคนกล่าวขึ้นมาว่า “ศาสนาพุทธสอนว่า ที่ใดมีรัก ที่นั่นมีทุกข์ ฉะนั้นที่เรามีทุกข์กันอยู่นี้ก็เพราะมีรัก” หลายคนอาจพยักหน้ายอมรับเพื่อความขัดแย้ง เนื่องจากถ้อยคำดังกล่าวฟัง “ดูคุ้นเคย” ไม่มีอะไรที่ผิดเพี้ยนหรือน่าสงสัย ทว่าอาจมีบางคนร้องขึ้นว่า “เดี๋ยวก่อน ไม่ใช่ะ ข้อความช่วงหลังมีบางอย่างผิดพลาดหรือเปล่า” ในกรณีดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นปฏิกิริยาของคนกลุ่มแรกหรือกลุ่มหลัง สิ่งที่เกี่ยวข้องกับกรณีข้างต้นมากที่สุดเรื่องหนึ่งคือ “การใช้เหตุผล” เพราะสิ่งนี้สัมพันธ์โดยตรงกับความเข้าใจหรือท่าทีของกลุ่มคนทั้งสองข้างต้น

“การใช้เหตุผล” คืออะไร คำถามนี้มีคำตอบอยู่ แต่ในขั้นต้น เราควรพูดถึงคำ ๓ คำในภาษาไทยให้ชัดเจนขึ้น คือ “เหตุ” “ผล” และ “เหตุผล”

เหตุ คือ สิ่งที่ทำให้เกิด ผล หรือ ผลลัพธ์ หรือกล่าวในทางกลับกัน ผล คือ สิ่งที่เกิดจากเหตุ (กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๔, น. ๑๒๑) ดังนั้นความสัมพันธ์ของเหตุและผลคือ เหตุการณ์ที่เป็นเหตุ เป็นที่มาของเหตุการณ์ที่เป็นผล ในขณะที่เดียวกันเหตุการณ์ที่เป็นผลก็คือปฏิกิริยาที่ตอบสนองเหตุการณ์ที่เป็นเหตุ ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๑ ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล

ในแง่นี้ ทำให้เหตุการณ์ที่เป็นผลไม่อาจเกิดขึ้นก่อนเหตุการณ์ที่เป็นเหตุ บางครั้งอาจเรียก “เหตุ” ว่า “ปัจจัย” และเรียก “ผล” ว่า “ปรากฏการณ์” ปัจจัยหรือเหตุมีหลายประเภทที่แตกต่างกัน อาทิ วัตถุ กระบวนการ คุณสมบัติ ตัวแปร ข้อเท็จจริง สภาพ

ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไปในโลกธรรมชาติ บางศาสนาสอนใจศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นพิเศษ เช่น ในพระพุทธศาสนา มีคำสอนเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำ (กรรม) และผลของการกระทำ (กรรมผล) ที่ว่า การทำความกรรมของมนุษย์เป็นสาเหตุหลักให้เกิดสุขหรือทุกข์ การกระทำในทางบวกหรือดีงามเป็นเหตุที่นำไปสู่ความสุขของผู้กระทำและผู้อื่น ส่วนการกระทำในทางลบหรือชั่วร้ายก็เป็นสิ่งที่นำไปสู่ความทุกข์ของผู้กระทำและผู้อื่น

แนวคิดดังกล่าวยังปรากฏในคำสอนระดับสูงของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “ปัจจุสมุปบาท” ซึ่งอธิบายว่า ทุกสิ่งเกิดขึ้นและยึดโยงกับสาเหตุหรือเงื่อนไขจำนวนมาก ไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่เป็นอิสระจากสิ่งอื่น ตัวอย่างที่อ้างกันบ่อยครั้งคือ เรื่องกิ้งม้ ๓ กิ้งที่ค้ำยันกันเพื่อให้ตั้งอยู่ได้ หากกิ้งใดถูกดึงออกไป กิ้งม้ที่เหลือจะล้มลง

อย่างไรก็ดี เหตุและผลมิใช่เรื่องเดียวกับเหตุผล ดังนั้นจึงถือว่าเป็นการเข้าใจผิด หากอธิบายว่า เหตุคือข้อสันนิษฐาน และผลคือข้อสรุป สิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้อสันนิษฐานและข้อสรุปคือเหตุผล (reason) เพราะเหตุผลคือสิ่งที่สันนิษฐานว่าข้อสรุป (conclusion) นั้นถูกต้อง โดยนัยนี้เหตุผลจึงนับว่าเป็นข้อสันนิษฐาน ดังนั้นการกล่าวถึงข้อสันนิษฐานและข้อสรุปจึงเกี่ยวข้องกับเรื่องเหตุผล ไม่ใช่เรื่องเหตุและผล

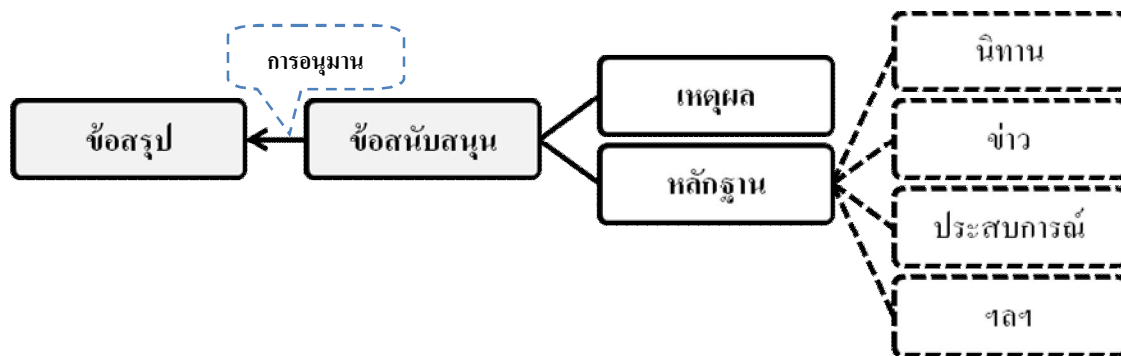
เหตุผลเป็น “ปัญญา” อย่างหนึ่งเพื่อใช้เข้าใจบางสิ่ง หรือทำให้ยอมรับข้อเท็จจริง แนวปฏิบัติหรือความเชื่อบางอย่างได้ มนุษย์มีความสามารถที่เรียกว่า “เหตุผล” และใช้เหตุผลเข้าใจสิ่งต่าง ๆ แต่มนุษย์ไม่อาจพึ่งพาเฉพาะเหตุผลตามสัญชาตญาณได้ มนุษย์จึงพัฒนาหลักเหตุผลขึ้นเพื่อช่วยให้ตนเองมีหลักเกณฑ์ในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ กล่าวคือ หลักเหตุผลช่วยให้มนุษย์สร้างหรือเลือกสรร “เหตุผล” ให้แก่ “ข้อสรุป”

การใช้เหตุผลสัมพันธ์กับการคิดหรือการใช้สติปัญญา เพราะเป็นหนทางหนึ่งที่ช่วยให้ความคิดหนึ่งเชื่อมโยงกับอีกความคิดหนึ่งที่สัมพันธ์กัน สัตว์ที่มีเหตุผลอย่างมนุษย์จึงสามารถคิดเรื่องเหตุและผล ความจริงและความเท็จ หรือความดีและความเลว

กล่าวได้ว่า ความเชื่อ ทศนคติ ประเพณี หรือสถาบันต่าง ๆ ของมนุษย์ต่างก็สัมพันธ์กับความสามารถในการใช้เหตุผลของมนุษย์เพื่อตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ การศึกษาเหตุผลจึงเป็นการพัฒนามนุษย์ ทำให้ “เข้าใจ” สารและ “รู้ทัน” จุดมุ่งหมายของสาร เนื่องจากการใช้เหตุผลช่วยให้ผู้รับสารพิจารณาพิเคราะห์ว่า สารที่ส่งมามีความหมายอย่างไร เทียบตรงหรือบิดเบือนหรือไม่ น่าเชื่อถือเพียงใด มีกระบวนการใช้เหตุผลที่คลาดเคลื่อนหรือไม่ กระบวนการคิดพิจารณาได้ตรงต่อเหตุผลคือ “วิจารณ์ญาณ” ที่ใช้ “ตัดสิน” “วินิจฉัย” “วิพากษ์” “วิจารณ์” หรือ “ประเมินคุณค่า”

โครงสร้างการแสดงผล

นักศึกษาได้เรียนรู้แล้วว่า สามารถใช้เหตุผลเป็นข้อสนับสนุนให้แก่ข้อสรุปได้ ทว่าเหตุผลมิใช่สิ่งเดียวที่สามารถนำมาสนับสนุนข้อสรุป ยังมีสิ่งอื่นทำหน้าที่ดังกล่าวได้ คือ **หลักฐาน** (อาทิ วรรณะนิทาน เรื่องเล่า ประสบการณ์ หรือข้อมูลต่าง ๆ) มนุษย์ใช้ข้อสนับสนุนในการอนุมาน (inference) เพื่อนำไปสู่การตั้งข้อสรุป โครงสร้างการแสดงผลจึงต้องประกอบด้วยทั้งส่วนที่เป็นข้อสนับสนุนและข้อสรุป โดยข้อสนับสนุนเป็นสิ่งที่ทำให้ข้อสรุปถูกต้องหรือน่าเชื่อถือ และความสัมพันธ์เชิงคุณภาพของทั้งสองส่วนจะแปรตามกัน กล่าวคือ ยิ่งข้อสนับสนุนหนักแน่นหรือน่าเชื่อถือมากเพียงใด ข้อสรุปก็หนักแน่นและน่าเชื่อมากยิ่งขึ้นเท่านั้น จากที่กล่าวข้างต้นความสัมพันธ์ระหว่างข้อสนับสนุนและข้อสรุปเป็นดังนี้

แผนภาพที่ ๒ ความสัมพันธ์ระหว่างข้อสนับสนุนและข้อสรุป

จากแผนภาพ มนุษย์เลือกข้อสนับสนุนขึ้นมาจำนวนหนึ่ง จากนั้นอนุมานเพื่อสร้างข้อสรุปขึ้น ข้อสนับสนุน เช่น เหตุผล หรือหลักฐาน จึงเป็นสิ่งที่ “สนับสนุน” ว่าข้อสรุป “ถูกต้อง” คำว่า “ถูกต้อง” ในที่นี้พึงอภิปรายว่า ในเมื่อข้อสรุปมิใช่สิ่งที่มีอยู่แต่เดิม แต่ “สร้างขึ้น” ด้วยการอนุมานจากข้อสนับสนุน ดังนั้นหากเชื่อว่า ข้อสรุปถูกต้อง ก็ต้องยอมรับเงื่อนไขว่า เป็นความถูกต้องที่สร้างขึ้น กล่าวคือ อย่างน้อยที่สุดก็ยอมรับได้ว่า “ถูกต้อง” ตามข้อสนับสนุนเท่าที่มีอยู่ การอนุมานเพื่อสร้างข้อสรุปมีทั้งแบบนิรนัยและแบบอุปนัย ดังรายละเอียดโดยสังเขปต่อไปนี้

การตั้งข้อสรุปจากทฤษฎีหรือข้อสนับสนุนด้วยการอนุมานแบบนิรนัยเป็นการสร้างข้อสรุปจากข้อสนับสนุนที่แน่นอนหรือไม่มีข้อยกเว้น ดังนั้นถ้าข้อสนับสนุนเป็นจริงเช่นนั้น ก็จะสร้างข้อสรุปที่เป็นจริงสอดคล้องตามไปด้วย เราจะสรุปเป็นอย่างอื่นมิได้ ตัวอย่างที่คุ้นเคยกัน ได้แก่

° จะเห็นว่า การอนุมานแบบนิรนัยปรากฏได้ทั่วไปในงานวิจัยที่อาศัยทฤษฎีบทเพื่อสร้างบทสรุปของการศึกษา ยกตัวอย่างเช่น มีการทดสอบวินิจฉัยทางภาษา (linguistic test diagnostic) อย่างหนึ่งบอกว่า หากเราเติมคำบอกปฏิเสธ ไม่ ให้ “ปรากฏร่วม” กับคำใดในประโยคภาษาไทยแล้วเกิดโครงสร้างที่ผู้ใช้ภาษายอมรับได้ แสดงว่าคำนั้นจัดเป็นคำกริยา เช่น ฉันกินข้าว > ฉันไม่กินข้าว เขาเดิน > เขาไม่เดิน ดังนั้นเราจะสรุปว่า คำ กิน หรือ เดิน ที่

ข้อสันนิษฐาน	ข้อสรุป
๑.๑) มนุษย์ทุกคนต้องตาย ๑.๒) ฉันเป็นมนุษย์	๒. ฉันต้องตาย

ส่วนการตั้งข้อสรุปจากข้อสันนิษฐานด้วยการอนุมานแบบอุปนัยเป็นการสร้างข้อสรุปจากข้อสันนิษฐานที่เป็นเพียงข้อเท็จจริงหรือประสบการณ์ที่มีจำกัด^๑ เช่น ประสบการณ์จากการสังเกตหรือการทดลอง ข้อสรุปจึงเป็นเพียงสิ่งที่น่าจะเป็นหรือควรจะเป็นเช่นนั้น ตัวอย่างเช่น

ข้อสันนิษฐาน	ข้อสรุป
๑.๑) พยางค์แรกของคำว่า มะม่วง กร่อนเสียงมาจากคำว่า หมาก ๑.๒) พยางค์แรกของคำว่า มะพร้าว กร่อนเสียงมาจากคำว่า หมาก ๑.๓) พยางค์แรกของคำว่า มะขาม กร่อนเสียงมาจากคำว่า หมาก	๒. พยางค์แรกของคำว่า มะยม น่าจะกร่อนเสียงมาจากคำว่า หมาก เช่นกัน

แต่ข้อสันนิษฐานทั้งที่มีลักษณะแน่นอนหรือที่มีขอบเขตจำกัดหรือเป็นเพียงแนวเทียบอาจนำไปสู่ข้อสรุปที่ผิดพลาดได้ ตัวอย่างการตั้งข้อสรุปจากข้อสันนิษฐานด้วยการอนุมานแบบนิรนัยที่ผิดพลาดมีดังนี้

ข้อสันนิษฐาน	ข้อสรุป
๑.๑) เครื่องบินทุกลำบินได้ ๑.๒) นกบินได้	๒. นกเป็นเครื่องบิน (✗)

ปรากฏในประโยคตัวอย่าง เป็นคำกริยาเนื่องจากคำว่า **ไม่** ปรากฏร่วมกับคำทั้งสองได้และเกิดเป็นโครงสร้างอย่างหนึ่งซึ่งภายหลังไปสัมพันธ์กับคำ **ฉัน** และ **เขา** เพื่อสร้างเป็นประโยค

^๑ กล่าวคือ ข้อเท็จจริงที่ใช้เป็นข้อสันนิษฐานในที่นี้อาจรวบรวมจากข้อมูลทางสถิติ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นซ้ำ ในแง่หนึ่ง การอนุมานแบบอุปนัยใช้กระบวนการสร้างทฤษฎีขึ้นมาด้วย เช่น เมื่อเราพิจารณาตัวอย่างในเนื้อหาข้างต้น ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับการกร่อนเสียงอาจนำไปสู่การตั้งเป็นทฤษฎีว่า พยางค์แรกของคำสองพยางค์ในภาษาไทยที่ว่า มะ ย่อมกร่อนเสียงมาจากคำว่า หมาก จะเห็นว่า หากเข้าใจที่มาของทฤษฎีบทในมุมมองนี้ การกล่าวแย้งหรือหักล้างทฤษฎีจริงเป็นเรื่องปกติ และทำได้ง่าย เพียงนำเสนอตัวอย่างค้าน (counterexample) (ดังปรากฏข้างต้น) นอกจากนั้น ในทางเทคนิค ทฤษฎีที่ไม่มีความเป็นสากลหรืออธิบายได้เฉพาะตัวอย่างจำกัด ก็สมควรระบุข้อจำกัดไว้ด้วย มิเช่นนั้น ทฤษฎีดังกล่าวอาจเสียสถานะความเป็นทฤษฎีไป

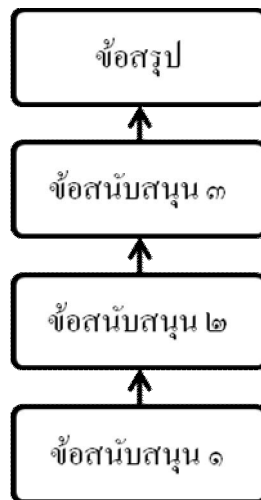
ส่วนตัวอย่างการตั้งข้อสรุปจากข้อสนับสนุนด้วยการอนุมานแบบอุปนัยที่ผิดพลาดมีดังนี้

ข้อสนับสนุน	ข้อสรุป
๑.๑) พยางค์แรกของคำว่า มะม่วง กร่อนเสียงมาจากคำว่า หมา	๒. พยางค์แรกของคำว่า มะแม น่าจะกร่อนเสียงมาจากคำว่า หมา เช่นกัน (✗)
๑.๒) พยางค์แรกของคำว่า มะพร้าว กร่อนเสียงมาจากคำว่า หมา	
๑.๓) พยางค์แรกของคำว่า มะขาม กร่อนเสียงมาจากคำว่า หมา	

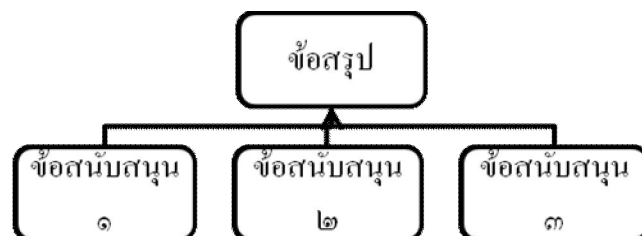
เรารับรู้ความผิดพลาดของข้อสรุปได้จากความไม่สมเหตุสมผล กล่าวคือ โดยทั่วไป หากข้อสรุปไม่ได้มีเนื้อหาที่เข้าใจยากหรือซับซ้อน เราจะรับรู้ความไม่สมเหตุสมผลได้ไม่ยาก ทว่านักศึกษาอาจพิจารณาได้ว่า ยังมีข้อสรุปจำนวนมากที่ซับซ้อนหรือยากเกินกว่าที่บางคนจะหยั่งรู้ความไม่สมเหตุสมผลได้ ดังนั้นเมื่อเกิดการใช้เหตุผลขึ้น นักศึกษาพึงตระหนักถึงแง่มุมดังกล่าวโดยให้เข้าใจว่า การใช้เหตุผลอาจมีใช้วิธีการที่สมบูรณ์แบบในการแสวงหาความจริงแท้หรือความถูกต้อง ทว่าการใช้เหตุผลเป็นวิธีการที่เปิดเผยให้เห็นสิ่งที่ควรเป็นหรือเชื่อได้ว่า “จริง” หรือ “ถูกต้อง” ตราบเท่าที่ยังไม่สามารถชี้ชัดให้เห็นความไม่สมเหตุสมผลใด ๆ

หากเราพิจารณาลักษณะที่ข้อสนับสนุนนำทางเราไปสู่ข้อสรุป ความสัมพันธ์ระหว่างข้อสนับสนุนทำให้เราแบ่งโครงสร้างของการแสดงผลได้เป็น (๑) การแสดงผลที่ข้อสนับสนุนเชื่อมโยงกันและ (๒) การแสดงผลที่ข้อสนับสนุนลู่เข้า ดังนี้

ในการแสดงผลที่ข้อสนับสนุนเชื่อมโยงกัน ข้อสนับสนุน (หลักฐานหรือเหตุผล) “ทำงานด้วยกัน” ส่วนการแสดงผลที่ข้อสนับสนุนลู่เข้า ข้อสนับสนุน (หลักฐานหรือเหตุผล) “ทำงานเป็นอิสระจากกันและกัน” กล่าวคือ ข้อสนับสนุนแต่ละข้อไม่จำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน ในแง่นี้ การประเมินข้อสนับสนุนแต่ละข้อจึงทำได้แบบแยกส่วน และความเป็นเท็จของข้อสนับสนุนข้อใดข้อหนึ่งไม่อาจทำให้ข้อสรุปใช้งานไม่ได้ในทันที (หากข้อสนับสนุนอื่นยังใช้งานได้) โครงสร้างการแสดงผลทั้งสองแบบสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

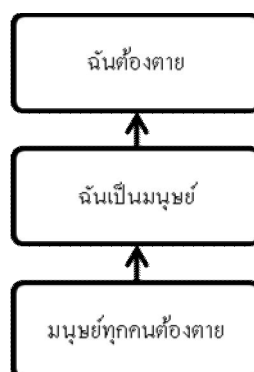

แผนภาพที่ ๓ การแสดงเหตุผลที่ข้อสนับสนุนเชื่อมโยงกัน

แผนภาพที่ ๔ การแสดงเหตุผลที่ข้อสนับสนุนสู่เข้า

จะเห็นว่า การแสดงเหตุผลที่ข้อสนับสนุนสู่เข้ามักสัมพันธ์กับการตั้งข้อสรุปจากข้อสนับสนุนด้วยการอนุมานแบบอุปนัย และการแสดงเหตุผลที่ข้อสนับสนุนเชื่อมโยงกันอาจสัมพันธ์การตั้งข้อสรุปจากข้อสนับสนุนด้วยการอนุมานแบบนิรนัย ดังเราสามารถนำตัวอย่างในตารางข้างต้นมาสร้างเป็นแผนภาพเพื่อแสดงโครงสร้างการใช้เหตุผลได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๕ ตัวอย่างการแสดงเหตุผลที่ข้อสนับสนุนเชื่อมโยงกัน

แผนภาพที่ ๖ ตัวอย่างการแสดงผลที่ข้อสนับสนุนผู้เข้า

ในโครงสร้างการแสดงผลที่ซับซ้อนมากกว่านี้ การตั้งข้อสรุปจากการอนุมานแบบ
นัยหรืออุปนัยอาจมีลักษณะระคนกันก็ได้ อย่างไรก็ตาม นักศึกษายังคงสามารถใช้พื้นฐาน
แนวคิดในที่นี้ทำความเข้าใจโครงสร้างการแสดงผลที่มีลักษณะซับซ้อนดังกล่าวได้

ภาษากับการแสดงผล

นักศึกษามักได้เรียนรู้เรื่องภาษาที่ใช้ในการแสดงผลมาบ้างแล้วในระดับก่อนมหาวิทยาลัย
เช่น การเรียบเรียงให้ส่วนที่เป็นข้อสนับสนุนและข้อสรุปอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม หรือการใช้สำนวน ใน
ที่นี้จะกล่าวทบทวนความรู้เรื่องนี้โดยสังเขปแต่จะพยายามอธิบายให้เห็นความสัมพันธ์กัน ดังนี้

ในการแสดงผล ภาษาที่ใช้เรียบเรียงอาจสื่อเนื้อหาความโดยบอกเหตุผลก่อนข้อสรุป เช่น
เนื่องจากฟ้าครึ้มขนาดนี้ อีกไม่นานฝนคงตก หรือบอกข้อสรุปก่อนเหตุผลก็ได้ เช่น อีกไม่นานฝนคงตก
เพราะฟ้าครึ้มขนาดนี้ จะเห็นว่า การใช้ภาษาแสดงผลในภาษาไทยมิได้บังคับว่าจะต้องแสดงส่วนใด
ในโครงสร้างการแสดงผล เหตุผล (ส่วนที่ขีดเส้นใต้) และข้อสรุป (ส่วนที่ใช้ตัวเอียง) สามารถสลับ
ลำดับกันในการสื่อความได้ ทั้งนี้อาจเป็นปัจจัยอื่น เช่น การเน้นความ หรือการจัดระเบียบความคิด ที่ทำ
ให้เกิดการสลับที่ได้ดังกล่าว อย่างไรก็ตาม จะเห็นว่า ในการสื่อความดังตัวอย่าง ภาษาไทยได้สร้างคำ
ขึ้นมาชุดหนึ่ง อาจเรียกว่า คำสัณฐานแสดงผล เพื่อช่วยให้การบอกเหตุผลและข้อสรุปได้ชัดเจน
ถึงกระนั้นในการใช้ภาษาไทยตามระดับ สถานการณ์ หรือประเภทต่าง ๆ ทำให้เรามีข้อสังเกตบาง
ประการ เช่น การละคำสัณฐานแสดงผล

การละคำสัณฐานแสดงผลเกิดขึ้นบ่อยครั้งในภาษาพูด เนื่องจากในการสื่อสารด้วยการพูด
มิได้มีเพียงคำในประโยคหรือข้อความเท่านั้นที่ใช้ในการสื่อความ แต่สถานการณ์ (บริบท) และผู้ร่วม
เหตุการณ์มีส่วนกำหนดความหมายในการสื่อสารด้วย นอกจากนั้น การฟังมีเงื่อนไขบังคับที่ว่า ผู้รับสาร
ไม่สามารถทบทวนสารได้ด้วยตนเอง (คือ ไม่ต้องขอให้ผู้ส่งสารกล่าวข้อความซ้ำ แตกต่างจากการอ่านที่
สามารถอ่านทบทวนได้จนกว่าจะเข้าใจข้อความ) ดังนั้น ผู้ส่งสารจึงอาจแสดงพฤติกรรมทางภาษาอย่าง
น้อย 2 ประการคือ การสื่อสารที่อาศัยบริบทมากขึ้น และการสื่อสารที่ลดการใช้โครงสร้างที่ซับซ้อนหรือ

ยัตยาว กล่าวโดยสรุปคือ ปัจจัยข้างต้นทำให้นิยามละคำสันธานแสดงเหตุผลในภาษาพูด อาทิ ฟ้าครึ้มขนาดนี้ อีกไม่นานฝนคงตก หรือ อีกไม่นานฝนคงตก ฟ้าครึ้มขนาดนี้^๑

โครงสร้างการใช้ภาษาระดับผิว (การเรียบเรียงและการใช้คำสันธาน) ข้างต้นมีประโยชน์ในการใช้ภาษาแสดงเหตุผล เช่น ช่วยให้มีทางเลือกในการจัดระเบียบความคิด หรือทราบวิธีเน้นเนื้อหาส่วนที่เป็นเหตุผลหรือข้อสรุป ถึงกระนั้นอาจยังไม่ถึงระดับที่ช่วยให้เกิดวิจารณญาณในการใช้เหตุผล เนื่องจากโครงสร้างการใช้ภาษาระดับผิวไม่ช่วยให้นักศึกษามุมมองเชิงคุณภาพเกี่ยวกับเหตุผลหรือข้อสรุปซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิด “วิจารณญาณ” อันเป็นกระบวนการคิดแยกแยะเพื่อตัดสินหรือประเมินค่าว่าสิ่งใดเป็นคุณโทษ ดี/ไม่ดี หรือมีประโยชน์/ไร้ประโยชน์ เราสามารถพัฒนามุมมองเชิงคุณภาพเพื่อสร้างวิจารณญาณได้จากการสังเกตร่องรอยทางภาษาและกระบวนการใช้เหตุผล ดังนี้

๑. ร่องรอยทางภาษาในการแสดงเหตุผล

นักศึกษาได้เรียนรู้แล้วว่า รูปภาษา เช่น คำสันธาน ช่วยให้เราสามารถสื่อสารเพื่อแสดงเหตุผลได้ หรือแม้กระทั่งช่วยให้ผู้รับสารติดตามการใช้เหตุผลได้ง่ายขึ้น อย่างไรก็ตาม กระบวนการดังกล่าวเป็นไปในเงื่อนไขที่ว่า การแสดงเหตุผล ณ ที่นั้นไม่เพียงมีสิ่งใดน่าสงสัย หรือไม่มีอะไรต้องจับตามองเป็นพิเศษ ราวกับว่าผู้ส่งสารเชื่อสัตย์ในการแสดงเหตุผลอย่างถูกต้องเหมาะสม ผู้รับสารจึงเพียงแค่มองดูรูปภาษาที่ช่วยให้แยกแยะข้อสนับสนุนและข้อสรุปได้ก็เพียงพอ

ทว่าที่จริงแล้ว เราอยู่ในโลกที่การสื่อสารซับซ้อนมากกว่าโลกอุดมคติข้างต้น การแสดงเหตุผลมิได้มีผู้ตรงข้ามเฉพาะเรื่องการไม่ใช้เหตุผลเท่านั้น แต่การแสดงเหตุผลที่ “น่าจับตามอง” หลากกรณีเป็นสิ่งที่รบกวนการแสดงเหตุผลโดยทั่วไปหรือเป็นปกติที่ยอมรับได้ตามหลักเหตุผล คำถามที่ตามมาคือ การแสดงเหตุผลที่น่าจับตามองดังกล่าวเกิดจากอะไร และมีร่องรอยทางภาษาอะไรบ้างที่ทำให้เราจัดประเภทการแสดงเหตุผลบางกรณีให้อยู่ในกลุ่มที่น่าจับตามอง

การแสดงเหตุผลที่น่าจับตามองดังกล่าวถึงในที่นี่เกิดจากเหตุผลอย่างน้อย ๒ ประการ (ปรีชา ช้างขวัญยืน และสมภาร พรหมทา, ๒๕๔๙) ประการแรกคือ การเล่นไม่ซื่อ คือ ผู้ส่งสารมีความคิดบางอย่างซ่อนอยู่เบื้องหลังการใช้เหตุผล การใช้เหตุผลแบบนี้อาจเหมือนโครงสร้างของการแสดงเหตุผลโดยทั่วไป แต่การใช้เหตุผลดังกล่าวไม่สามารถยอมรับตามหลักเหตุผลได้

^๑ ภาษาไทยมักไม่ค่อยช่วยให้เราแยกแยะเหตุและผลจากเหตุผลได้ง่าย วิธีการที่แนะนำคือ ถ้ามีการอนุมาน จึงถือว่ามีการสร้างการแสดงผล (ข้อสนับสนุน>ข้อสรุป)

ส่วนประการที่สองคือ **ความผิดพลาด** ซึ่งเกิดการกระบวนกรคิดที่มีปัญหา เช่น มีอคติแทรกปน มีสถานการณ์บีบบังคับ หรือมีผู้ร่วมเหตุการณ์กดดันผู้ส่งสารจนทำให้แสดงเหตุผลอย่างผิดพลาดอย่างไรก็ดี โดยภาพรวมแล้ว การแสดงเหตุผลที่มีปัญหาและน่าจับตามองมักมีสาเหตุผู้ส่งสารเป็นสำคัญ

ในฐานะนักศึกษาเรื่องการใช้เหตุผล เราจึงต้องยอมรับสถานะผู้รับสารที่มีความสามารถในการตรวจจับการแสดงเหตุผลที่น่าจับตามองข้างต้น เพราะการใช้เหตุผลที่มีปัญหาดังกล่าวเป็นเรื่องที่ผู้รับสารหลีกเลี่ยงไม่ได้ (จะหลีกเลี่ยงได้ก็ต่อเมื่อมีบทบาทเป็นผู้ส่งสารที่ผลิตสร้างการใช้เหตุผลขึ้นมาเอง)

การใช้ภาษาที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้อาจไม่ถึงกับทำให้โครงสร้างการแสดงเหตุผลไม่ถูกต้องโดยสิ้นเชิง แต่ก็รบกวนการตรวจจับความสมเหตุสมผลอย่างมาก ต่อไปจะกล่าวถึงร่องรอยบางภาษาบางประการที่อาจเป็นจุดตั้งต้นให้ถูกคิดได้ว่า อาจมีการเล่นไม่ซื่อหรือข้อผิดพลาดในการใช้เหตุผล

๑.๑ การเลือกใช้คำ กล่าวคือ คำที่เลือกสรรมาใช้ในการสื่อสารย่อมสร้างบรรทัดฐานในการตัดสินเรื่องต่าง ๆ คำเหล่านี้เป็นคำชนิดใดก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นคำนาม คำกริยาบอกสภาพ คำกริยาบอกอาการ หรือคำวิเศษณ์ ต่างก็มักให้ทั้งความหมายโดยตรงและโดยนัย ลองพิจารณาปรากฏการณ์ทางภาษาที่พบได้ทั่วไปตามสื่อสิ่งพิมพ์ (ดู Richardson, 2007) เช่น

“ยึดพื้นที่คืน”	>	“กระชับพื้นที่”
“สังหาร/ฆ่า”	>	“จัดการ”
“โฆษณาชวนเชื่อ”	>	“การให้ข้อมูล”
“ลอบโจมตี”	>	“ดำเนินการทางยุทธศาสตร์”
“ปราบปราม”	>	“ควบคุมสถานการณ์”

๑.๒ การเลือกใช้โครงสร้างประโยค ในการแต่งประโยคภาษาไทย นักศึกษาคงทราบเบื้องต้นแล้วว่า ประโยคขนาดสั้นที่สุดอาจประกอบด้วยคำนามที่เป็นประธานของประโยคและคำกริยาที่แสดงอาการหรือบอกสภาพ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาประโยคในลักษณะเป็นข้อความแสดงข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการ ประโยคคือหน่วยทางภาษาที่บอกกระบวนการ ซึ่งอาจมีองค์ประกอบได้ ๓ ส่วน ได้แก่ ผู้/สิ่งร่วมเหตุการณ์ กระบวนการ และสภาพแวดล้อม เช่น “ฉันกินข้าวอย่างมูมมาม” จะเห็นว่า ฉันและข้าวเป็นผู้/สิ่งที่ร่วมอยู่ในเหตุการณ์ กินคือกระบวนการ และอย่างมูมมามเกี่ยวข้องกับกระบวนการ เพื่อบอกลักษณะของกระบวนการ ต่อไปลองพิจารณาประโยค ๒ ประโยคต่อไปนี้

(๑) **เจ้าหน้าที่รัฐ**_[ผู้ร่วมเหตุการณ์] **จับกุม**_[กระบวนการ] **ผู้ประท้วง**_[ผู้ร่วมเหตุการณ์]

(๒) **ผู้ประท้วง**_[ผู้ร่วมเหตุการณ์] **ถูกจับกุม**_[กระบวนการ]

การเปลี่ยนแปลงจากประโยค (๑) เป็น (๒)^๑ ทำให้ผู้ร่วมเหตุการณ์ซึ่งรับผิดชอบกระบวนการ “หายไป” จากความหมายของประโยค กล่าวคือ ประโยค (๒) ไม่ได้แสดงความหมายว่า “เจ้าหน้าที่รัฐ” เป็นผู้มีบทบาทในการจับกุมผู้ประท้วงอีกต่อไป

๑.๓ การใช้คำแสดงทัศนภาวะ หรือที่ทางไวยากรณ์เรียกว่า “คำช่วยกริยา” (คำกริยาช่วย คำกริยานุเคราะห์ ก็ว่า) คำชนิดนี้มีส่วนช่วยคำกริยาที่บอกกระบวนการให้แสดงระดับความเข้มข้นของความหมายได้

ในการอนุมานแบบอุปนัย คำแสดงทัศนภาวะ อาทิ “น่าจะ” “ค่อนข้าง” ฯลฯ มักปรากฏร่วมกับคำกริยาเพื่อแสดงระดับความเป็นไปได้ของข้อสันนิษฐานหรือข้อสรุป ในแง่นี้ เมื่อมีคำดังกล่าวปรากฏขึ้นย่อมมีผลต่อความแน่นอนของข้อสรุป เช่น “ฉันต้องตาย” แตกต่างจาก “ฉันน่าจะตาย”

๑.๔ การใช้โครงสร้างภาษาแสดงความคิดที่มีอยู่ก่อน ความคิดหรือความเชื่อที่มีอยู่ก่อนเป็นสิ่งที่นักภาษาศาสตร์ใจศึกษาอย่างยิ่ง ในที่นี้ หากกล่าวถึงโดยสรุป อาจเริ่มจากตัวอย่าง “การคอร์รัปชันของเจ้าหน้าที่รัฐในประเทศไทยทำให้บ้านเมืองล้าหลัง” โปรดสังเกตส่วนที่ขีดเส้นใต้ หากเราต้องการพยายามปฏิเสธว่า เนื้อหาของประโยคดังกล่าวไม่จริง เราจะปฏิเสธได้ว่า “การคอร์รัปชันของเจ้าหน้าที่รัฐในประเทศไทยไม่ทำให้บ้านเมืองล้าหลัง” จะเห็นว่า เราอาจตัดการเชื่อมโยงระหว่างความล้าหลังของบ้านเมืองกับการคอร์รัปชันของเจ้าหน้าที่รัฐในประเทศไทยได้ ทว่าสิ่งที่เราไม่สามารถ “ทำลายลง” ได้คือความหมายที่ว่า มี “การคอร์รัปชันของเจ้าหน้าที่รัฐในประเทศไทย” ทั้งนี้ไม่ว่าจะเกี่ยวข้องกับความล้าหลังของบ้านเมืองหรือไม่ก็ตาม ความคิดที่มีอยู่ก่อนในที่นี้คือ “เจ้าหน้าที่รัฐในประเทศไทยคอร์รัปชัน”

เราสามารถนึกตัวอย่างอื่น อาทิ “ผู้ประท้วงไม่เลิกก่อความวุ่นวาย” ย่อมแนะความคิดที่มีอยู่ก่อนว่า ผู้ประท้วงก่อความวุ่นวายมาก่อน

กลวิธีทางภาษาที่เป็นร่องรอยให้จับตามองการใช้เหตุผลยังมีอีกมาก นักศึกษาสามารถเรียนรู้จากสถานการณ์การสื่อสารจริงได้เพิ่มเติม โดยอาศัยแนวคิดที่ว่า “ร่องรอยทางภาษา” ย่อมสัมพันธ์กับการใช้เหตุผล ดังกล่าวข้างต้น นอกจากร่องรอยทางภาษาจะช่วยให้เห็นการใช้เหตุผลที่น่าจับตามองแล้ว

^๑ นักภาษาศาสตร์มักอธิบายว่า ประโยคกรตุจาก (๑) และประโยคกรมจาก (๒) มีความสัมพันธ์กันทางความหมาย ภาษาของมนุษย์ส่วนใหญ่บอกเหตุการณ์เป็นประโยคได้ในทั้งสองโครงสร้าง เช่น *หมากัดฉัน > ฉันถูก(หมา)กัด* ดังนั้น ความแตกต่างระหว่างประโยคทั้งสองโครงสร้างจึงอาจเป็นเพียงระดับผิว อย่างไรก็ตาม มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า นัยของประโยคทั้งสองโครงสร้างที่เป็นคู่ปฏิภาคกันอยู่ย่อมแตกต่างกันบ้าง เช่น *หมากัดฉัน* เน้นนัยว่าหมา เป็นผู้กระทำต่อ ฉัน ซึ่งเป็นผู้รับการกระทำ ส่วน *ฉันถูกหมากัด* เน้นนัยว่า ฉัน ได้รับผลของกระทำ (การกัด) ของหมา

การเรียบเรียงในกระบวนการใช้เหตุผลก็มีส่วนสำคัญในการประเมินความสมเหตุสมผล ดังจะกล่าวถึงต่อไป

๒. กระบวนการใช้เหตุผล

ในโครงสร้างการแสดงเหตุผล นักศึกษาต้องตระหนักว่าการเล่นไม่เชื่อหรือความผิดพลาดอาจเกิดขึ้นได้ เมื่อเราปรับระดับจากการพิจารณาร่องรอยของภาษาไปสู่การวิเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างข้อสนับสนุนกับข้อสรุป จะพบว่า ในหลายกรณี (๑) ข้อสนับสนุนและข้อสรุปไม่สัมพันธ์กัน (เบี่ยงประเด็น) หรือ (๒) ส่วนที่เป็นข้อสนับสนุนมีลักษณะจำกัดจนทำให้ข้อสรุปน่าสงสัย

๒.๑ กระบวนการใช้เหตุผลที่ข้อสนับสนุนและข้อสรุปไม่สัมพันธ์กัน คือ ผู้ส่งสารที่อาจเล่นไม่เชื่ออาจเปลี่ยนแปลงประเด็นของข้อสนับสนุนเพื่อใช้สร้างข้อสรุป อาทิ ในสถานการณ์ที่พ่อผู้ชอบสูบบุหรี่เรียกลูกชายมาอบรมว่า “ลูก...สูบบุหรี่เป็นอันตรายนะ” ลูกได้ตอบกลับว่า “พ่อครับ...สูบบุหรี่จะเป็นอันตรายได้อย่างไร ในเมื่อพ่อเองก็ยังสูบบุหรี่เลย” จะเห็นว่า การใช้เหตุผลของลูกน่าจับตามองเนื่องจากเหตุผล “พ่อเองก็ยังสูบบุหรี่เลย” ไม่สัมพันธ์กับ “สูบบุหรี่จะเป็นอันตรายได้อย่างไร” กล่าวคืออันตรายของการสูบบุหรี่ย่อมไม่หายไปเพียงเพราะมีคนที่เรารู้จักหรือคนทั่วไปสูบบุหรี่

กรณีข้างต้นไม่ต่างจากสถานการณ์การใช้เหตุผลที่มักพบได้บ่อยครั้ง เช่น “ทำไมจะทำไมได้ คนอื่นยังทำได้” หรือ “ทำไมครั้งนี้ทำได้ ครั้งก่อนทำไมทำไม่ได้”

การแก้ไขการเรียบเรียงข้อสนับสนุนและข้อสรุปที่ไม่สัมพันธ์กันคือ เลือกสรรเหตุผลหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับข้อสรุป เช่น เป็นประเด็นที่ถกเถียงกันอยู่ หรือที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่อ้างถึงในขอบเขตเดียวกัน เช่น

เราต้องสร้างโรงงานไฟฟ้าถ่านหินเตรียมไว้ อย่างแล้ว ถ้าไม่ทำ ลูกหลานเราจะต้องใช้ไฟฟ้าราคาแพง
ควรแก้ไขเป็น
เราต้องสร้างโรงงานไฟฟ้าถ่านหินเตรียมไว้ อย่างแล้ว เทคโนโลยีการผลิตไฟฟ้าจากถ่านหินทุกวันนี้มีความสะอาดและปลอดภัยสูงมาก นานาชาติก็ยอมรับกัน

๑ ข้อความนี้หมายความว่า “สูบบุหรี่ไม่เป็นอันตราย” กล่าวคือ ประโยคลักษณะนี้อยู่ประเภทที่อาจเรียกว่าประโยคคำถามแบบวาทศิลป์ ใช้เพื่อแสดงความหมายบอกปฏิเสธ โปรดพิจารณาตัวอย่างอื่นในภาษาไทยที่นักศึกษาอาจคุ้นเคยอยู่แล้ว อาทิ “เขามาที่ไหนกัน” แปลว่า “เขาไม่ได้มา” หรือ “เจ้าหน้าที่พูดอย่างนั้นเมื่อไหร่กัน” แปลว่า “เจ้าหน้าที่ไม่ได้พูดอย่างนั้น” สังเกตว่า การเข้าใจประโยคคำถามแบบวาทศิลป์ในกรณีเช่นนี้อาจอาศัยบริบทในการสื่อสารด้วย

สังเกตว่า เมื่อแก้ไขข้อสนับสนุนเป็น เทคโนโลยีการผลิตไฟฟ้าจากถ่านหินทุกวันนี้มีความสะอาดและปลอดภัยสูงมาก นานาชาติก็ยอมรับกัน เหตุผลข้างต้นสัมพันธ์กับข้อสรุปว่า อย่ากลัว เพราะต้องเข้าใจว่า ความตระหนักกลัวของประชาชนในที่นี้คือ ผลกระทบทางร่างกายที่เกิดจากของเสียในกระบวนการผลิตไฟฟ้าด้วยถ่านหิน (หากยอมให้สร้างโรงงานดังกล่าว) มิใช่เรื่องราคาค่าไฟฟ้า

๒.๒ กระบวนการใช้เหตุผลที่ข้อสนับสนุนมีลักษณะจำกัดจนทำให้ข้อสรุปน่าสงสัย คือ ในบางครั้งข้อสนับสนุนที่นำมาใช้มีลักษณะคัดสรรหรือเลือกมาเพื่อให้เข้ากันได้กับข้อสรุปหรือทำให้สร้างข้อสรุปที่ต้องการได้ หรือในอีกมุมหนึ่ง ข้อสนับสนุนมีลักษณะจำกัดก็จริง แต่ข้อสรุปกลับไม่คำนึงถึงลักษณะจำกัดดังกล่าว และมุ่งอภิปรายนอกเหนือไปจากข้อมูลหรือเนื้อหาที่มีในข้อสนับสนุน จึงกล่าวได้ว่า กระบวนการใช้เหตุผลที่ข้อสนับสนุนมีลักษณะจำกัดจนทำให้ข้อสรุปน่าสงสัยแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะย่อย คือ (๑) การใช้ข้อสนับสนุนแบบจำกัดแต่สร้างข้อสรุปแบบมองข้ามประเด็นอื่น และ (๒) การใช้ข้อสนับสนุนแบบจำกัดแต่สร้างข้อสรุปแบบกว้างเกินไป

การใช้ข้อสนับสนุนแบบจำกัดแต่สร้างข้อสรุปแบบมองข้ามประเด็นอื่นมักใช้กันกว้างขวาง เช่น “วิธีการนี้ดีและเหมาะสมกับประเทศไทย นักวิชาการก็เห็นด้วย ข้าราชการก็เห็นด้วย แม้แต่ชาวต่างประเทศก็เห็นด้วย” จะเห็นว่า ความเห็นของทั้งนักวิชาการ ข้าราชการ และชาวต่างประเทศ ต่างเป็นข้อสนับสนุนของข้อสรุปที่ว่า “วิธีการนี้ดีและเหมาะสมกับประเทศไทย” แต่เราอาจลืมข้อจำกัดของข้อสนับสนุนไปหรือไม่ กลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง (stakeholder) กับประเทศไทยมีมากกว่ากลุ่มที่กล่าวถึง เราอ้างข้อสนับสนุนแบบจำกัดเช่นนี้ในการสร้างข้อสรุปมิได้ นอกจากนั้น แม้จะหักล้างด้วยการนำข้อสนับสนุนที่มีเนื้อหาค้านสุดโต่งไปอีกทาง ก็ไม่ถือว่าเป็นการใช้เหตุผลที่ดี เช่น “วิธีการนี้ไม่เหมาะสมกับประเทศไทย เกษตรกรก็ค้าน พ่อค้าแม่ค้าก็ค้าน นักธุรกิจก็ค้าน” เนื่องจากข้อสนับสนุนที่มีเนื้อหาค้านสุดโต่งก็มีลักษณะจำกัดเช่นกัน

โดยสรุป การแก้ไขข้อสนับสนุนมีลักษณะจำกัดคือ การปรับเปลี่ยนข้อสนับสนุนให้มีขอบเขตครอบคลุมพื้นที่ บุคคล หรือประเด็นที่เหมาะสมกับการสร้างข้อสรุป ดังตัวอย่างข้างต้นที่ข้อสนับสนุนได้อ้างถึงความคิดเห็นของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องแต่ไม่ครอบคลุมทั้งหมด ทำให้โต้แย้งข้อสรุปได้ว่า ขาดความสมเหตุสมผลหรือความน่าเชื่อถือ ในกรณีดังกล่าว เราอาจแก้ไขการอ้างเหตุผลเป็นวิธีการนี้ดีและเหมาะสมกับประเทศไทย ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับเรื่องนี้ต่างก็เห็นด้วยและยอมรับร่วมกัน

การใช้ข้อสนับสนุนแบบจำกัดแต่สร้างข้อสรุปแบบกว้างเกินไปมักปรากฏในกรณีที่ใช้ผลการวิจัยหรือผลการศึกษามาสันนิษฐานข้อสรุปบางอย่าง ข้อสรุปดังกล่าวมักครอบคลุมความเป็นไปได้ที่กว้างกว่าหรือยิ่งไปกว่าข้อมูลที่ข้อสนับสนุนนำเสนอ อาทิ ผลการสำรวจกลุ่มตัวอย่างที่นับถือศาสนาพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าส่วนใหญ่ทำบุญด้วยการใส่บาตรหรือการถวายเงินแด่พระสงฆ์ นี้

สะท้อนให้เห็นว่า คนไทยเราส่วนมากชื่นชอบการทำบุญด้วยอามิสบูชาอย่างยิ่ง จะเห็นว่า ข้อสรุปที่ว่า คนไทยเราส่วนมากชื่นชอบการทำบุญด้วยอามิสบูชาอย่างยิ่ง เป็นการนำเสนอยิ่งกว่าไปที่ข้อสนับสนุนจะรองรับได้ เนื่องจากข้อสนับสนุนกล่าวแต่เพียงว่า ผลการสำรวจกลุ่มตัวอย่างที่นับถือศาสนาพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าส่วนใหญ่ทำบุญด้วยการใส่บาตรหรือการถวายเงินแด่พระสงฆ์ ดังนั้นย่อมก็ให้เกิดข้อคิดเห็นค้านขึ้นได้ว่า แม้เป็นเช่นว่าในบางพื้นที่ เช่น ในกรุงเทพมหานคร แต่พื้นที่อื่นอาจมีผู้นิยมชมชอบในลักษณะอื่นก็เป็นได้ ที่ว่ามานี้ถือเป็นการสรุปกว้างไปกว่าเหตุผลหรือหลักฐานที่มีอยู่ หรืออีกนัยหนึ่งคือ ข้อสนับสนุนมีข้อมูลจำกัด ไม่เพียงพอหรือเหมาะสมแก่การสร้างสรุปในลักษณะที่เกินเลยออกไป

น่าสังเกตว่า ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการใช้เหตุผลที่ข้อสนับสนุนมีลักษณะจำกัดจนทำให้ข้อสรุปนำเสนอสงสัยในลักษณะก็ตามใด ย่อมเผยให้เห็นอคติของผู้ส่งสารอยู่บ้าง กล่าวคือ ในลักษณะการเช่นนั้น ย่อมเป็นคติให้คาดเดาได้ว่า ผู้ส่งสารมีความลำเอียงในทางหนึ่งอยู่ก่อน จากนั้นจึงลากข้อสนับสนุนจำนวนหนึ่งเข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อหมายให้ไปสู่ข้อสรุปที่ตนคาดหวังเอาไว้แต่แรก

ในลำดับต่อไป จะกล่าวถึงบทบาทของการใช้เหตุผลว่า มีหน้าที่อย่างไรในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารของมนุษย์

๓. บทบาทของการใช้เหตุผลในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร

การศึกษาเรื่องการใช้เหตุผลมิใช่การศึกษาให้เข้าใจคุณลักษณะภายในของภาษาเพื่อใช้บรรยายลักษณะของภาษาแต่เพียงเท่านั้น อาทิ ในกรณีของภาษาไทย การศึกษาโครงสร้างการแสดงผลมิใช่เพื่อบรรยายให้ทราบว่า ภาษาไทยสามารถแสดงโครงสร้างดังกล่าวได้ ทว่าการศึกษาเรื่องดังกล่าวทำให้เข้าใจลักษณะของโครงสร้างการแสดงผลได้มากขึ้น หรือสามารถนำไปประยุกต์ในการสื่อสารด้วยภาษาไทยได้

การแสดงผลอาจนำไปใช้ในการอธิบาย การโน้มน้าว และการโต้แย้ง แต่โครงสร้างการแสดงผลดังกล่าวไปข้างต้นไม่อาจนำไปใช้ในการสื่อสารเพื่อจุดมุ่งหมายประเภทต่าง ๆ ได้ทันที การใช้โครงสร้างการแสดงผลเพื่อตอบสนองจุดมุ่งหมายของการสื่อสารต้องพิจารณาว่า จุดมุ่งหมายของการสื่อสารแต่ละประเภทมีเป้าหมายอย่างไร เป้าหมายดังกล่าวจะเชื่อมโยงกับทัศนคติที่จะใช้เป็นกรอบในการแสดงผลซึ่งมีบทบาทในการสื่อสารดังกล่าวไป

ในที่นี้ จะกล่าวถึงเฉพาะการใช้เหตุผลเพื่อการอธิบาย การโน้มน้าว และการโต้แย้ง/การสนับสนุน โดยสรุปเป้าหมายและทัศนคติของผู้ส่งสารได้ดังตารางต่อไปนี้

ประเภท	จุดมุ่งหมาย	ทัศนคติของผู้ส่งสาร
๑. การอธิบาย	ความกระจ่างใจ/ความเข้าใจ	ผู้ส่งสารเป็นผู้มีข้อมูลหรือเข้าใจเนื้อหาของข้อมูล ส่วนผู้รับสารไม่มีข้อมูล มีข้อมูลน้อยกว่า ไม่เข้าใจข้อมูล หรือเข้าใจข้อมูลน้อยกว่า ผู้ส่งสารเลือกใช้เหตุผลหรือหลักฐานที่เข้าใจได้ง่าย ไม่ซับซ้อน และมากเพียงพอ
๒. การโน้มน้าว	การยอมรับ	ผู้ส่งสารต้องการทำให้ผู้รับสารยอมรับข้อมูลของตนเอง และคาดหวังให้ต่อยอดการยอมรับไปสู่การปฏิบัติตามหรือการละเว้นการปฏิบัติ
๓. การโต้แย้ง/การสนับสนุน	การสถาปนาขึ้น/การหักล้าง	ผู้ส่งสารยอมรับหรือปฏิเสธสมมติฐานบางอย่าง และต้องการนำเสนอข้อมูลดังกล่าวของตนเองให้แก่ผู้รับสารโดยอาศัยการใช้ข้อมูลสนับสนุนจำนวนหนึ่ง

จะเห็นว่า ประเภทของการใช้ภาษาเพื่อจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันสะท้อนให้เห็นเป้าหมายของการสื่อสารและทัศนคติของผู้ส่งสารที่แตกต่างกัน การใช้เหตุผลเพื่อตอบสนองประเภทการใช้ภาษาดังกล่าวจึงมีลักษณะเฉพาะมากขึ้น ดังนี้

๓.๑ การใช้เหตุผลเพื่อการอธิบาย เป็นการแสดงเหตุผลเชิงอธิบาย (explanatory reason) เพื่อให้เข้าใจการกระทำหรือความคิดบางอย่าง ในแง่นี้จึงกล่าวได้ว่า การอธิบายมิใช่การแก้ต่างหรือการสนับสนุนการกระทำหรือความคิด (จะกล่าวถึงในข้อ ๓.๓) เพราะการอธิบายเป็นเพียงกระบวนชี้แจงให้ทราบว่าเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังความคิดหรือการกระทำคืออะไร การใช้เหตุผลในการอธิบายอาจมีลักษณะเป็นการแสดงเหตุผลหรือหลักฐานเฉพาะบุคคลก็ได้ เนื่องจากไม่ได้คาดหวังการยอมรับจากผู้รับสาร แต่ความคาดหวังเดียวที่อาจเป็นไปได้คือ ผู้รับสารกระจ่างใจหรือเข้าใจความเป็นไปมากขึ้น

ดังได้กล่าวไป จึงไม่น่าประหลาดใจ หากโครงสร้างการแสดงผลเพื่อการอธิบายจะมีลักษณะเฉพาะหรือแคบ อาทิ

ในตอนนั้นผมไม่ได้นำโทรศัพท์มือถือไปด้วย และคิดวิธีอื่นไม่ออก ผมรู้สึกเครียดมาก จึงตัดสินใจดำเนินการไปเลยโดยไม่ได้สอบถามคนอื่น คิดว่าคงไม่เป็นไร

จะเห็นว่า ไม่ว่าระดับความสมเหตุสมผลจะมากน้อยเพียงใดก็ตาม การใช้เหตุผลข้างต้น (ส่วนที่ขีดเส้นใต้คือข้อสนับสนุน) ย่อมเกิดขึ้นเพื่ออธิบายพฤติกรรมการตัดสินใจดำเนินการโดยคนอื่นมิได้ยินยอมด้วย จะเห็นว่า เหตุผลข้างต้นอาจมิได้ทำให้พฤติกรรมดังกล่าวมีความชอบธรรมหรือยอมรับได้มากขึ้น สิ่งที่รับรู้ได้มีเพียงความกระจางหรือความเข้าใจ (ในความหมายแค่ว่า รับรู้ตาม) ว่า พฤติกรรมที่กล่าวถึงเกิดขึ้นได้อย่างไร โดยมีได้มีเงื่อนไขของการสื่อสารที่ว่าผู้รับสารอาจยอมรับข้อสรุปแต่อย่างใด

โดยทั่วไป การใช้เหตุผลเพื่อการอธิบายมักใช้ในกระบวนการเรียนการสอน เนื่องจากช่วยให้ผู้รับสารสามารถติดตามเนื้อหาของเรื่องที่กำลังกล่าวถึงได้ และเข้าใจรายละเอียดของเนื้อหามากขึ้น อย่างไรก็ตาม จุดอ่อนอย่างหนึ่งของการอธิบายดังได้กล่าวไปแล้วคือ มิได้กระตุ้นการยอมรับ ดังนั้นการอธิบายในกระบวนการเรียนการสอนแต่เพียงอย่างเดียวอาจมิได้ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดวิจารณญาณอันจะนำไปสู่กระบวนการวิพากษ์ เนื่องจากการเน้นนำเสนอข้อมูลมากกว่าจะทำให้ยอมรับซึ่งมักกระตุ้น “ต่อมสงสัย” ของผู้เรียนได้ดีกว่า

๓.๒ การใช้เหตุผลเพื่อการโน้มน้าวใจ เป็นการแสดงเหตุผลเพื่อโน้มน้าวให้กระทำหรืองดกระทำ เราเห็นการใช้เหตุผลเพื่อเป้าหมายลักษณะนี้ได้โฆษณาที่พยายามทำให้ลูกค้าเลือกซื้อสินค้าบางอย่าง

หากเรามองในมุมมองการสร้างความสำเร็จ เราใช้เหตุผลก็เพื่อทำให้น่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ในขั้นแรก ข้อสนับสนุนต้องคัดสรรให้มีลักษณะเข้าใจได้ง่ายและชัดเจน นอกจากนั้นต้องพยายามขจัดเนื้อหาที่ขัดแย้งกับข้อสนับสนุน รายละเอียดบางประการได้รับการคัดสรรให้คงไว้หรือละทิ้งไป ขั้นต่อมา ข้อสนับสนุนที่มีลักษณะจับต้องได้มักสัมพันธ์กับข้อสรุปที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือว่าเป็นไปได้ ขั้นสุดท้าย คำหรือศัพท์ที่ช่วยเร้าอารมณ์ จินตนาการ หรือความน่าเชื่อถือ มักใส่เข้าไปเพื่อเอาชนะใจของลูกค้าผู้รับสาร

จากที่กล่าวไป การใช้เหตุผลเพื่อการโน้มน้าวใจอาศัยทั้งโครงสร้างการแสดงผลที่มีข้อสนับสนุนที่ชัดเจนและทรงพลังภาพและรูปภาพที่เร้าอารมณ์ของผู้รับสารได้ดี นอกจากนั้นโฆษณาที่มีรูปแบบแตกต่างกันจำนวนมากต่างก็พยายามสื่อสารในเนื้อหาสำคัญอย่างเดียวกันคือ *ทำไมลูกค้าต้องซื้อสินค้าชิ้นนี้ หรือสินค้าเหมาะกับลูกค้าแต่ละกลุ่มอย่างไร* ยิ่งไปกว่านั้น สินค้าที่เน้นขายให้ได้ปริมาณมากมักโน้มน้าวให้เห็นคุณภาพที่แปรผกผันกับราคาเพื่อให้แข่งขันกับเจ้าอื่นได้ และมักเน้นให้เห็นว่า สินค้าหาซื้อง่าย ใครจะซื้อไปใช้ก็ได้

โปรดพิจารณาตัวอย่าง อาทิ ควรซื้อผลิตภัณฑ์ยาสีฟันยี่ห้อนี้ เพราะทันตแพทย์ส่วนใหญ่แนะนำ
แถมผลิตภัณฑ์ยังใช้นวัตกรรมที่ไม่มีในยี่ห้ออื่น จะเห็นว่า ข้อเสนอสนับสนุนเกี่ยวข้องกับสิ่งที่วัดได้ กล่าวคือ
เราวัดจำนวนของทันตแพทย์ที่กล่าวแนะนำได้ หรือเราประเมินได้ว่า นวัตกรรมใดมีไม่มีในผลิตภัณฑ์
ชนิดใด นี่สะท้อนให้เห็นว่า การใช้เหตุผลเพื่อการโน้มน้าวใจเน้นข้อเสนอสนับสนุนที่เป็นรูปธรรมและรับรู้ได้
ไม่ยาก ส่วนคำว่า “ทันตแพทย์” และ “นวัตกรรม” ยังเสริมจินตนาการของผู้รับสารในเรื่องความเป็นมือ
อาชีพและความทันสมัยอีกด้วย นอกจากนี้ การใช้เหตุผลเพื่อการโน้มน้าวใจยังสร้างข้อสรุปแบบมี
ทิศทาง คือ ผู้รับสารย่อมทราบว่าตนเองควรทำอะไรต่อไป ในที่นี้ผู้รับสารควรไปซื้อผลิตภัณฑ์ยาสีฟัน
ยี่ห้อที่กำลังกล่าวถึงกันอยู่

๓.๓ การใช้เหตุผลเพื่อการโต้แย้งและการสนับสนุน

ในขั้นต้น ต้องเข้าใจก่อนว่า การใช้เหตุผลเพื่อการโต้แย้งตามที่สอนในตำรามักมีลักษณะเสถียร
แต่ในบทสนทนาโต้แย้งโดยทั่วไปมักมีพลวัตมากกว่า

ที่จริงแล้ว การโต้แย้งเป็นปฏิกิริยาที่กระทำต่อการกล่าวหรือการอ้างข้อเสนอสนับสนุนบางอย่างที่มีมา
ก่อนหน้า ลองพิจารณาทสนทนาต่อไปนี้

ก: คนไทยไม่ใส่น้ำตาลในตั๋มยำหรือ พวกเราจะใส่ทำไม

ข: แต่มาลีเพื่อนฉันเป็นคนไทย ยังใส่น้ำตาลเลย

ก: อ้าวหรือ คนไทยแท้เขาก็ไม่ใส่กันหรือ

จะเห็นว่า ในผลัดแรก ก. บอกเหตุผลอย่างหนึ่งขึ้นมา ตามปกติเราควรได้ข้อสรุปว่า พวกเราจึง
ไม่ควรใส่น้ำตาล (เพราะเป็นคนไทย) ทว่า ข. กลับแทรกแซงในการแสดงเหตุผลดังกล่าว ขั้นตอนส่วนนี้
เราอาจเรียกว่า “การกล่าวแย้ง” ทำให้ ก. ปรับเหตุผลของตนเอง และได้ข้อความว่า “คนไทยแท้ไม่ใส่น้ำตาล”
เราจะเห็นว่า เกิดการโต้แย้งด้วยการแสดงเหตุผลแล้ว กล่าวคือ มีการเสนอข้อเสนอสนับสนุน
บางอย่างมาค้านข้อเสนอสนับสนุนที่มีอยู่ก่อน จนทำให้ต้องปรับข้อเสนอสนับสนุนเดิม กระบวนการนี้อาจดำเนินไป
เรื่อย ๆ จนกว่าการโต้แย้งจะยุติลง

จากที่กล่าวถึงข้างต้น จะเห็นว่า การโต้แย้งคือการพยายามหักล้างหรือตั้งข้อสงสัยกับ
เหตุผล (ข้อเสนอสนับสนุน) เช่น “มนุษย์ทุกคนต้องตาย มาลีเป็นมนุษย์ มาลีจึงต้องตาย” หากเราพยายาม
จะบอกว่า “มาลีอาจไม่ต้องตายก็ได้” และพยายามอธิบายโดยให้เหตุผล เช่น “มนุษย์ที่ชื่อ...ยังไม่ต้อง
ตายเลย” จะเห็นว่า ข้อเสนอสนับสนุนที่นำมาค้านนี้ได้มุ่งหักล้างข้อสรุปที่ว่า “มาลีต้องตาย” แต่เป็นการ
โต้แย้งข้อเสนอสนับสนุน “มนุษย์ทุกคนต้องตาย” แต่ในหลายกรณี การโต้แย้งก็อาจมุ่งหักล้างข้อสรุป
โดยตรงก็ได้ เช่น

ก: ผลสำรวจความคิดเห็นของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ออกมาแล้วว่า ชอบไปเที่ยวในต่างประเทศมากกว่าประเทศไทย อย่างนี้ก็แปลว่า นักศึกษาไทยคงเห็นว่าเมืองนอกน่าเที่ยวกว่าเมืองไทยเรา

ข: นักศึกษาไทยที่ไหน นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ต่างหาก

ในประเด็นข้างต้น การใช้เหตุผลเพื่อการโต้แย้งคือ การพิจารณาข้อสนับสนุนหรือข้อสรุปที่มีอยู่ก่อนและพยายามกล่าวแย้งด้วยข้อสนับสนุนใหม่หรือข้อสรุปใหม่ที่นำมาค้าน ในแง่การโต้แย้งข้อสนับสนุน ผู้ส่งสารอาจโต้แย้งข้อสนับสนุนที่มีอยู่ก่อนแยกเป็นประเด็น แล้วกล่าวแย้งไปที่ละประเด็นก็ได้ หรือจะกล่าวแย้งข้อสนับสนุนที่มีอยู่ก่อนบางประเด็นที่สำคัญมากพอที่จะทำให้ข้อสนับสนุนอื่น ๆ หรือข้อสรุปใช้งานไม่ได้อีกต่อไป เช่น หากเรากล่าวแย้งประเด็น “มนุษย์ทุกคนต้องตาย” ได้แล้ว ก็ไม่ต้องไปโต้แย้งประเด็น “มาลีเป็นมนุษย์” อีกต่อไป เพราะเท่านี้ข้อสรุปเดิมที่ว่า “มาลีจึงต้องตาย” ก็ใช้งานไม่ได้อีกต่อไปแล้ว

ทว่าคำถามสำคัญข้อหนึ่งที่นักศึกษาอาจสงสัยคือ เราควรเลือกส่วนใดในโครงสร้างการแสดงผลเพื่อนำมาโต้แย้ง คำตอบสำเร็จรูปคือ ควรเลือกส่วนที่เป็นจุดอ่อน จุดบกพร่องหรือจุดที่มีข้อจำกัดมากที่สุด ดังนั้นเราสามารถโต้แย้งข้อสนับสนุนทั้งที่เป็นหลักฐานและที่เป็นเหตุผล หรือข้อสรุปก็ได้ แล้วแต่ดุลพินิจของเรา

นอกจากการโต้แย้ง การสนับสนุนเป็นการสื่อสารอีกลักษณะหนึ่งที่สามารถใช้การแสดงผลได้ อย่างไรก็ดี เหตุผลที่มีได้แยกเรื่องการสนับสนุนออกจากการโต้แย้งในที่นี้คือ การสนับสนุนและการโต้แย้งต่างก็มีลักษณะเป็นการกล่าวอ้าง การแก้ตัว หรือการแก้ต่าง กล่าวคือ การโต้แย้งและการสนับสนุนเป็นความพยายามนำเสนอว่า มีบางอย่างถูกต้องหรือควรเป็นไปเช่นนั้น เพียงแต่การโต้แย้งเป็นการกล่าวแย้งสิ่งเดิมเพื่อจะเชื่อมโยงไปถึงสิ่งใหม่ว่าถูกต้องมากกว่า ในขณะที่การสนับสนุนเป็นการกล่าวอ้างถึงสิ่งเดิมซึ่งได้รับการสถาปนาให้มั่นคงขึ้นหรือน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้นว่าถูกต้อง

การใช้เหตุผลเพื่อการสนับสนุนนี้อาจเลือก “เสริมแรง” ได้ทั้งส่วนที่เป็นข้อสนับสนุนและส่วนที่เป็นข้อสรุป ขึ้นอยู่กับว่าต้องการเสริมแรงให้แก่จุดอ่อนหรือจุดแข็ง ในแง่นี้การสนับสนุนอาจต่างกับการโต้แย้งตรงที่สามารถกระทำกับส่วนที่เป็นจุดแข็งของโครงสร้างการแสดงผลก็ได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

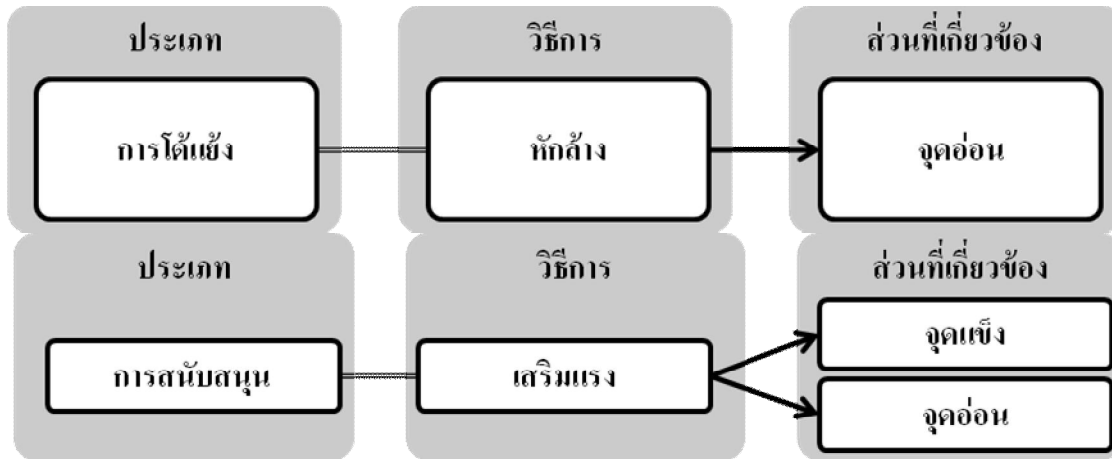
ก: คนไทยมีนิสัยเกรงใจคนอื่น เขาไม่โทรศัพท์มาทักถามเชอตอนนี้หรอก

ข: จริงด้วย เป็นนั่นเอง ฉันก็ไม่ทำเหมือนกัน

จะเห็นว่า ข. พยายามสนับสนุนข้อสรุป โดยการให้ตัวอย่างเพิ่มเติมว่า ข. (ซึ่งเป็นคนไทยคนหนึ่งที่มีนิสัยเกรงใจคนอื่น) ก็จะไม่โทรศัพท์ไปทักถามผู้ใดในสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับบริบทข้างต้น

เช่นกัน อาจสันนิษฐานได้ว่า การเสริมแรงมีขึ้นต่อส่วนที่เป็นข้อสรุป เนื่องจากอาจเป็นส่วนที่เป็นจุดอ่อนมากที่สุด (หมายถึง ทำให้เกิดความสงสัย) จึงได้ให้ตัวอย่างเสริมเข้าไป

เราอาจสรุปแนวทางการโต้แย้งหรือการสนับสนุนได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๗ แนวทางการโต้แย้งและการสนับสนุน

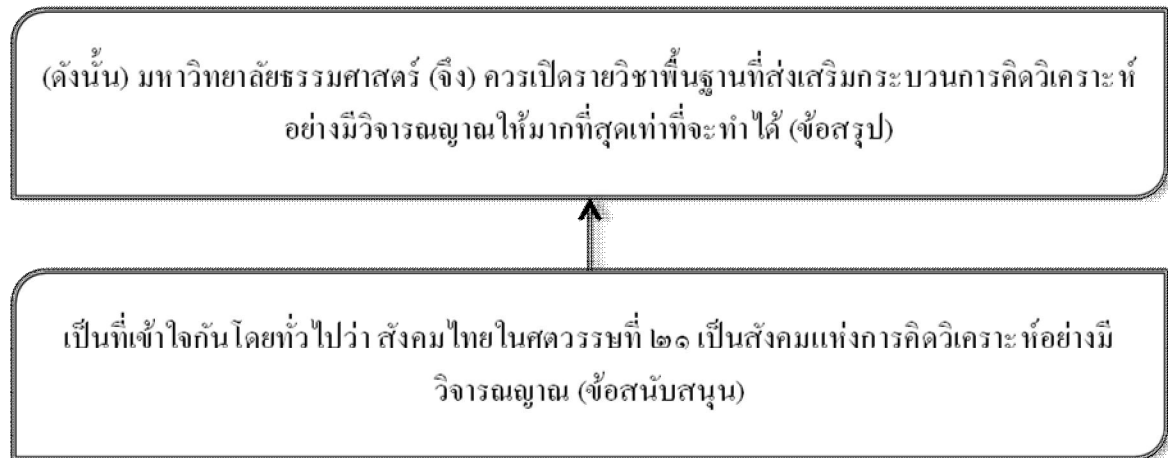
ในลำดับต่อไป จะกล่าวถึงการประยุกต์เรื่องภาษากับการแสดงผลในการเขียน ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะการเขียนแสดงความคิดเห็นเพื่อสนับสนุนหรือโต้แย้งเป็นสำคัญ เนื่องจากเป็นลักษณะการเขียนที่นักศึกษาจะได้ใช้ประโยชน์มากขึ้นในการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยและการทำงานต่อไปในอนาคต

หลักการเขียนแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลและน่าเชื่อถือ

ในลำดับแรก ขออธิบายข้อตกลงเบื้องต้นกันก่อนว่า (๑) เราจะประยุกต์การใช้เหตุผลแบบทั่วไปหรือที่เป็นปกติในการเขียนในที่นี้ เนื่องจากนักศึกษาในฐานะผู้ส่งสารพึงเรียนรู้ที่จะรับผิดชอบการนำเสนอของตนเอง ดังนั้น (๒) ในที่นี้จะไม่นำเรื่องความแปรปรวนในการใช้เหตุผลอันเกิดจากการเล่นไม่ซื่อหรือข้อผิดพลาดมาพิจารณา (แต่นักศึกษาสามารถพัฒนาสมรรถภาพในการเขียนของตนเองให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการสื่อสารของตนเองต่อไปได้จากพื้นฐานแนวคิดในที่นี้) นอกจากนั้น (๓) ในที่นี้จะพิจารณาเฉพาะการเขียนแสดงความคิดเห็นเพื่อสนับสนุนหรือโต้แย้งเนื้อหาหรือข้อมูลที่มีอยู่ก่อนเท่านั้น ดังนั้น ในขั้นแรกโปรดพิจารณาข้อความต่อไปนี้

เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า สังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นสังคมแห่งการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ ดังนั้นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงควรเปิดรายวิชาพื้นฐานที่ส่งเสริมกระบวนการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

เมื่อนำข้อความมาวิเคราะห์ตามโครงสร้างการแสดงผลแล้ว จะได้ดังข้างล่างนี้

แผนภาพที่ ๘ โครงสร้างการแสดงผล

ในกรณีที่ต้องการโต้แย้ง ประเด็นของการโต้แย้งอาจเป็นข้อเท็จจริงหรือความเป็นจริงเกี่ยวกับ “สังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นสังคมแห่งการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ” เนื่องจากข้อสนับสนุนนำไปสู่ข้อสรุปข้างต้น หากหักล้างหรือโต้แย้งที่ข้อสนับสนุนนี้ก็จะสามารถทำให้ข้อสรุปใช้งานไม่ได้อีกต่อไป

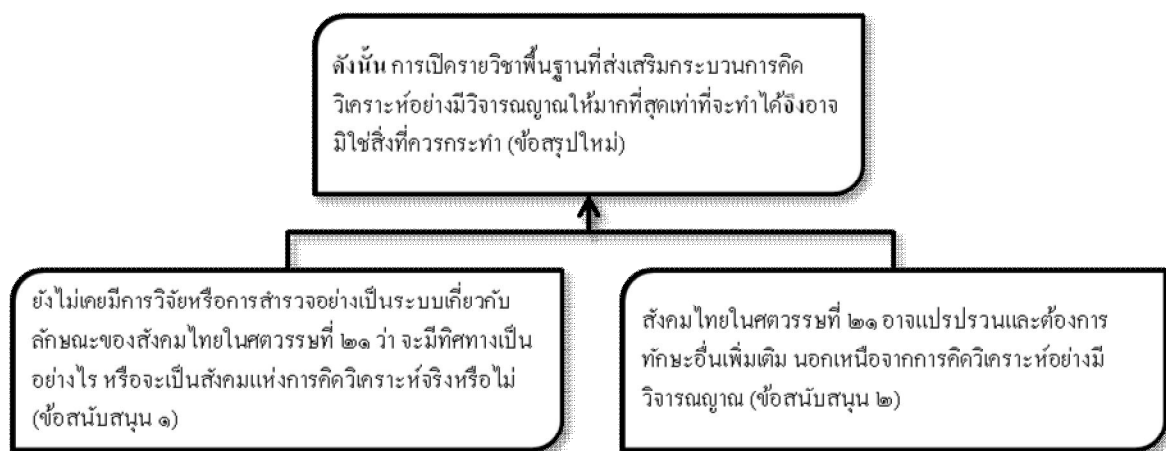
เราอาจถามตนเองว่า “สังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นสังคมแห่งการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ” จริงหรือไม่ อาจหาข้อมูลเพิ่มเติม หรือในกรณีที่พิจารณาอย่างรวดเร็ว อาจเห็นว่า “สังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นสังคมแห่งการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ” เป็นสิ่งที่เข้าใจกันเองในสังคมเท่านั้น (เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไป) อาจยังไม่ได้ทำวิจัยหรือสำรวจโดยละเอียดว่า สังคมโลกในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นไปดังที่เข้าใจกันหรือไม่ เราจึงสร้างข้อสนับสนุนขึ้นมาค้านได้ เช่น

- (๑) ยังไม่เคยมีการวิจัยหรือการสำรวจอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับลักษณะของสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ ว่า จะมีทิศทางเป็นอย่างไร หรือจะเป็นสังคมแห่งการคิดวิเคราะห์จริงหรือไม่
- (๒) สังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ อาจแปรปรวนและต้องการทักษะอื่นเพิ่มเติม นอกเหนือจากการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ

จากนั้นให้เรานำข้อสนับสนุนค้านข้างต้นไปแทนที่เพื่อหักล้างข้อสนับสนุนที่มีอยู่ก่อนดังนี้

เนื่องจากยังไม่เคยมีการวิจัยหรือการสำรวจอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับลักษณะของสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ ว่า จะมีทิศทางเป็นอย่างไร หรือจะเป็นสังคมแห่งการคิดวิเคราะห์จริงหรือไม่ (ข้อสันนิษฐาน ๑) นอกจากนั้น สังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ อาจแปรปรวนและต้องการทักษะอื่นเพิ่มเติม นอกเหนือจากการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ (ข้อสันนิษฐาน ๒) ดังนั้น การเปิดรายวิชาพื้นฐานที่ส่งเสริมกระบวนการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้จึงอาจมีใช้สิ่งที่ควรกระทำ (ข้อสรุปใหม่)

เมื่อนำข้อความมาวิเคราะห์ตามโครงสร้างการแสดงผลแล้ว จะได้ดังข้างล่างนี้

แผนภาพที่ ๕ โครงสร้างการแสดงผลเพื่อการโต้แย้ง

จะเห็นว่า การเขียนโต้แย้งในที่นี้เริ่มจากการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างข้อสันนิษฐานกับข้อสรุป เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ดังกล่าวได้ เราจึงกำหนดประเด็นที่จะโต้แย้งได้ คือ การโต้แย้งข้อสันนิษฐานที่มีอยู่ก่อน จากนั้นเราต้องการจะสร้างข้อสันนิษฐานค้านจำนวนเท่าไรก็ได้ แต่ต้องพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของข้อสันนิษฐานที่ใช้ค้านกับข้อสรุปใหม่ที่คาดการณ์ไว้

ในกรณีทำงานเขียนมีขนาดยาวหรือซับซ้อนมากกว่านี้ นักศึกษาก็สามารถประยุกต์แนวคิดทั้งการใช้แผนภาพและการระบุประเด็นโต้แย้งดังกล่าวในที่นี้เพื่อใช้ในการเขียนแสดงผลเพื่อโต้แย้งต่อไป และแน่นอนหากการโต้แย้ง ยังไม่เป็นที่ยอมรับได้หรือมีการโต้แย้งกลับ การโต้แย้งก็จะทำดำเนินต่อไปเรื่อยๆ และสร้างกระบวนการที่เรียกว่า การโต้แย้งเพื่อหักล้าง (rebuttal)

ส่วนในกรณีที่ต้องการเขียนสนับสนุน ในที่นี้อาจเสริมให้ข้อสรุปน่าเชื่อถือมากขึ้นด้วยการเพิ่มหลักฐานหรือเหตุผลที่ช่วยเน้นย้ำให้เห็นว่าควรสรุปไปในทิศทางที่กล่าวอ้างมาก่อน เช่น

๑. ในปัจจุบัน ระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศพัฒนาแล้วต่างก็มุ่งส่งเสริมการสอนให้ผู้เรียนมีวิจารณญาณเพื่อรองรับสภาพสังคมในศตวรรษที่ ๒๑

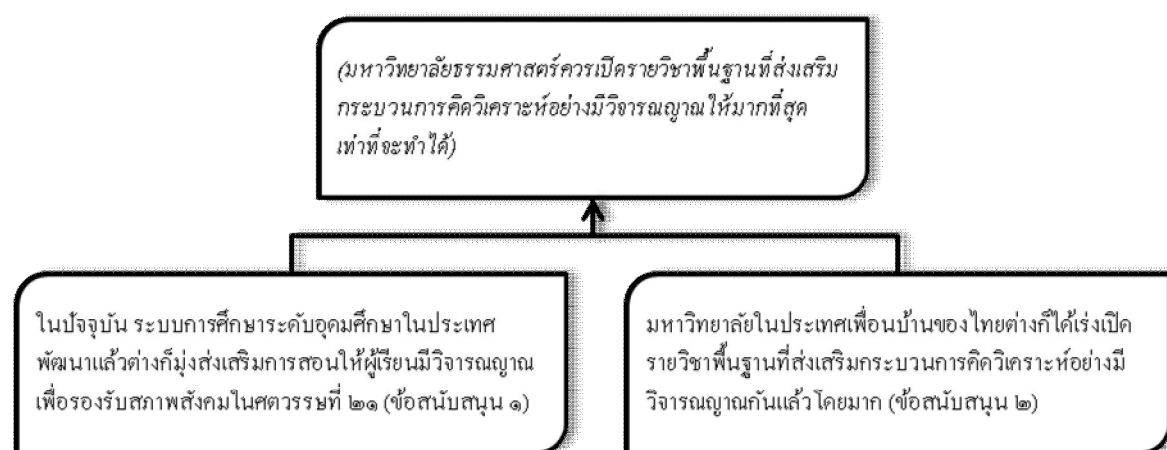
๒. มหาวิทยาลัยในประเทศเพื่อนบ้านของไทยต่างก็ได้เร่งเปิดรายวิชาพื้นฐานที่ส่งเสริมกระบวนการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณกัน โดยมากแล้ว

ข้อสนับสนุนข้างต้นได้มาเสริมแรงให้ข้อสรุปมีความน่าเชื่อมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้ว่า ความน่าเชื่อถือของข้อสรุปแปรตามปริมาณของข้อสนับสนุนที่มีคุณภาพและน่าเชื่อถือ ในที่นี้เราอาจเขียนสนับสนุนได้ดังนี้

(เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า สังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นสังคมแห่งการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ ดังนั้นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงควรเปิดรายวิชาพื้นฐานที่ส่งเสริมกระบวนการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้)

นอกจากนั้น ในปัจจุบัน ระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศพัฒนาแล้วต่างก็มุ่งส่งเสริมการสอนให้ผู้เรียนมีวิจารณญาณเพื่อรองรับสภาพสังคมในศตวรรษที่ ๒๑ ยิ่งไปกว่านั้น มหาวิทยาลัยในประเทศเพื่อนบ้านของไทยต่างก็ได้เร่งเปิดรายวิชาพื้นฐานที่ส่งเสริมกระบวนการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณกันแล้วโดยมาก

เมื่อนำข้อความมาวิเคราะห์ตามโครงสร้างการแสดงผลแล้ว จะได้ดังข้างล่างนี้

แผนภาพที่ ๑๐ โครงสร้างการแสดงผลเพื่อการสนับสนุน

จะเห็นว่า ในมุมหนึ่ง การสนับสนุนมีลักษณะใกล้เคียงกับการปรับปรุงโครงสร้างการแสดงผลที่มีอยู่เดิมด้วยการเสริมแรงด้วยเหตุผลหรือหลักฐานที่มากขึ้นหรือชัดเจนขึ้น

นักศึกษาควรตระหนักว่า ไม่ว่าการเขียนเพื่อโต้แย้งหรือสนับสนุนอาจมีกลวิธีทางภาษาที่ซับซ้อนและแยบคาย หรือแปรผันตามทักษะการสื่อสารของผู้ใช้ภาษา ดังเราจะเห็นว่า การโต้แย้งบางครั้งอาจใช้กลวิธีเบี่ยงประเด็นไปโต้แย้งในเรื่องปลีกย่อยก็ได้ อาทิ

มีผู้อธิบายว่า เมื่อนึกถึงความสูญเสียคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๓๑๑ เราไม่ควรมาแตกความสามัคคีกันเช่นนี้ ทว่าไทยเราไม่ได้เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๓๑๑ แต่เป็น พ.ศ. ๒๓๑๐ ต่างหาก ดังนั้นจะมาอ้างอย่างนี้ คงจะไม่ได้

นักศึกษาจะเห็นว่า การโต้แย้งเบี่ยงประเด็นไป ข้อมูลที่นำมาหักล้างไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็นที่กำลังถกเถียงกันอยู่ (ได้แก่ ความสูญเสียอันเกิดจากการแตกสามัคคี) ในกรณีเช่นนี้ย่อมเกิดขึ้นได้ในการแสดงเหตุผล (แม้กระทั่งในงานเขียน) ดังนั้น วิจารณญาณจึงเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นส่วนที่เนื้อหาในที่นี้ได้เน้นย้ำอยู่โดยตลอดด้วยการนำเสนอกระบวนการคิดและการใช้ภาษาเพื่อให้ นักศึกษาเข้าใจโครงสร้างการแสดงเหตุผลในภาษาไทยได้ดียิ่งขึ้น หน้าที่ที่พึงฝากไว้คือ การพยายามฝึกฝนให้เป็นผู้รับสารและส่งสารอย่างมีวิจารณญาณผ่านกระบวนการใช้เหตุผล

ท้ายที่สุด การใช้วิจารณญาณที่เป็นผลจากการใช้ตรรกะหรือการอนุมานจึงนับเป็นวิธีการที่ดีในการใคร่ครวญประเมินค่าสิ่งต่าง ๆ อย่างไรก็ดีตาม นักศึกษายังต้องพึงระวัง “ตรรกะ” หรือ “การอนุมาน” ให้มาก เนื่องจากข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นบางกรณีในการแสดงเหตุผลอาจนำไปสู่ข้อสรุปที่ไม่ถูกต้อง แม้จะดูราวกับว่า “สมเหตุสมผล” ดังพระพุทธโฆษาทในกาลามสูตรที่ว่า “มา ตกทุกเหตุ มา นยเหตุ ... อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเดาว่าเป็นเหตุผลกัน อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุมานคาดคะเน”

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๕๔). *หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร* ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖. กรุงเทพฯ: องค์การค้ำของ สกสศ.
- Kompridis, N. (n.d.). So We Need Something Else for Reason to Mean, *International Journal of Philosophical Studies*, 271-295.
- Nolt, J. (1984). *Informal logic: Possible worlds and imagination*. New York: McGraw-Hill.
- Richardson, J. (2007). *Analysing newspapers: An approach from critical discourse analysis*. Basingstoke England: Palgrave Macmillan.
- Sternberg, R. (1996). *Cognitive psychology*. Fort Worth: Harcourt Brace College.